

Кімге: Солтүстік Қазақстан облысы Қызылжар ауданының әкіміне
Автордың аты-жөні және лауазымы: А.С. Кемелова - «Қызылжар ауданы әкімінің аппараты» КММ ұйымдастыру-бақылау жұмысы жөніндегі құрылымдық бөлімшесінің басшысы
Күні: 25.02.2025 ж.

ТАЛДАУ ЖАЗБАСЫ

Тақырыбы: Қызылжар ауданының елді мекендерді тарату себептері

Кіріспе

Соңғы жылдары Қызылжар ауданында және тұтастай алғанда Солтүстік Қазақстан облысында ауыл халқының қысқару және ауылдарды тарату үрдісі сақталынады.

Ауылдарды тарату - көптеген теріс салдары бар күрделі проблема. Проблема тек тарихи мұраны жоғалтумен ғана шектелмейді, әлеуметтік, экономикалық және демографиялық аспектілердің кең спектрін қозғайды.

«Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес, тұрақты халық саны кемінде 50 адам болатын аумақ елді мекен болып саналады. Бұл 50 адамнан кем халқы бар елді мекендер ауыл мәртебесін жоғалтады және ресми есептен шығарылады. [1]

Осы талдаудың негізгі мақсаты халықтың кетуіне және АЕМ-ді кейіннен жоюға әсер ететін проблемалық мәселелерді, осы проблемалардың туындау себептері мен салдарын анықтау болып табылады.

Талдау қорытындылары бойынша АЕМ-ді сақтау және халықтың осы ауылдардан кетуін қысқарту бойынша ұсынымдар әзірлеу қажет.

Талдау жүргізу үшін Қызылжар ауданы халқының, әкімшілік-аумақтық бөліністің жылдар бойынша, саны 3 жылда 100 адамнан кем елді мекендердің деректерін салыстырмалы талдау пайдаланылды.

1. Зерттеудің жалпы сипаттамасы

2025 жылдың 1 қаңтарына Қызылжар ауданында 46 550 адам тұрады. [2] Ауданның әкімшілік-аумақтық бөлінісі - 19 ауылдық округ, 67 ауылдық елді мекен (бұдан әрі - АЕМ).

2010 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін ауданда 6 АЕМ жойылды (Янцено а., Николаевка а. (Бугровое а/о), Ивановка а., Красноперовка а., Лебедка а., Исаковка а.).

№ 1 кесте. Жылдар бойынша АЕМ саны

2010 ж.	2015 ж.	2020 ж.	2024 ж.	2025 ж.
73	72	72	69	67

Соңғы 5 жылда елді мекендердің таратылуына қарамастан, аудан халқының өсуі байқалатынын атап өткен жөн. [2]

№ 2 кесте. Аудан халқының жылдар бойынша саны

2010 ж.	2015 ж.	2020 ж.	2024 ж.
---------	---------	---------	---------

44 360	44 668	44 072	46 550
--------	--------	--------	--------

Ауданның 10 елді мекенінде халық саны 50 адамнан кем. Сонымен қатар, таратылу қаупі бар аймақта бүгінгі күні халқы 100 адамнан кем 6 ауыл бар және жыл сайын халықтың кетуі байқалады.

Жүргізілген талдау негізінде Қызылжар ауданында халықтың кетуі мен ауылдық елді мекендердің таратылуы өзара байланысты факторлар кешеніне негізделген.

Облыс орталығына жақын орналасуы және шекара маңы аймағы (аудан РФ Түмен облысымен шектеседі) ауылдық жердегі халықтың қалаға және елден тыс жерлерге көші-қонына әсер етеді.

Жұмыс орындарының жетіспеушілігі және ауыл шаруашылығында және басқа да салаларда еңбекақының төмендігі, алтернативті мүмкіндіктердің болмауы, әсіресе жастар үшін, жұмыс іздеп қалаларға көші-қонға әкеледі. Ауыл шаруашылығының төмен тиімділігі, нарықтағы жеке ауыл шаруашылығы өнімінің бәсекеге қабілетсіздігі, қымбат малдарға арналған азық, жайылымдық және шабындық жерлердің болмауы ауыл тұрғындарының табысының қысқаруына алып келеді.

Ауданды дамытудың біркелкі емес саясаты және нашар дамыған инфрақұрылым халықтың кетуінде басты рөл атқарады. Ауданда тұрғындар аудан және округ әкімінің есеп беру кездесулерінде және жеке өтініштерінде бірнеше рет көтеріп отырған бірқатар шешілмеген мәселелер бар. Ауданда "Новоникольск-Боголюбово", "Соколовка-Виноградовка", "Сумное-Исаковка", "Петерфельд-Кондратовка", "Якорь-Вишневка", "Якорь-Вознесенка", "Знаменское-Метское" «Метлишино-Новоникольское " аудандық маңызы бар жолдарын жөндеу қажет.

Автобус қатынасының нашар дамуы, сапалы ауыз сумен қамтамасыз етудің жоқтығы, ұялы байланыстың және интернеттің нашарлығы ауылдық жерді өмір сүруге тартымсыз етеді.

Талдау көрсеткендей, аудандағы 67 АЕМ 7 АЕМ-де медициналық мекемелер жоқ. Ауданда медицина кадрларының тапшылығы жоғары және медициналық мекемелердің материалдық-техникалық базасы әлсіз.

2010 жылдан бері ауданда 10 мектеп жойылды. Осылайша, 2025 жылдың 1 қаңтарына ауданда 39 мектеп, 2020 жылдың 1 қаңтарына 44 мектеп жұмыс істейді. 2010 жылдың 1 қаңтарына ауданда 49 мектеп жұмыс істеді. 16 АЕМ-де (№ 1 қосымша) балалардың аз санының болмауы салдарынан білім беру мекемелері жоқ.

Несие алуға қол жетімсіздік және ауылдағы кәсіпкерлікті қолдаудың әлсіздігі маңызды фактор болып табылады. Көптеген жағдайларда бұл кепілге берілетін мүліктің өтімділігіне және ауыл шаруашылығы саласындағы жоғары тәуекелдерге байланысты.

Жастардың білім алу, мансаптық өсу, ойын-сауыққа, мәдениетке, спортқа және басқа да әлеуметтік қарым-қатынас нысандарына

қолжетімділігінің болмауы үшін шектеулі мүмкіндіктермен көрініс табатын нығайту перспективалары жоқ.

2. Қорытындылар.

Халықтың кетуі және ауылдардың таратылуы аудан үшін де, жалпы өңір үшін де теріс салдарға әкеп соғады.

Бұл жергілікті бюджетке түсетін салық түсімдерінің азаюы, адам ресурстарының қысқаруы және экономикалық тұрақсыздық, халықтың қартаюы, жастардың жоқтығы және бала туудың төмендеуі. Сондай-ақ бұл қалалар мен ірі елді мекендерге жұмысқа кеткен халықтың бір бөлігінің маргиналдандуына және АЕМ-де қалған халықтың әлеуметтік қолайсыздығының өсуіне алып келеді.

Жоғарыда аталған факторлардың барлығы өзара байланысты және бір-бірін күшейтуі мүмкін екенін түсіну маңызды. Проблеманы шешу үшін мынадай ұсынымдарды қамтитын кешенді тәсіл қажет:

- бизнестің әлеуметтік жауапкершілігін күшейту (әлеуметтік нысандарды салу, халықты жеммен қолдау, әлеуметтік қолдау, жолдар мен сумен жабдықтауды жөндеуге ЖСҚ әзірлеу, талап етілетін мамандарды оқыту).

- жаңа жұмыс орындарын құру, оның ішінде субсидиялау, бизнесті жүргізуге гранттар мен кредиттер беру рәсімдерін жеңілдету арқылы.

- жер ревизиясын жүргізу, пайдаланылмайтын жерлерді және халықтың мұқтажы үшін заңсыз берілген жерлерді қайтару жөніндегі жұмыстар. Несиеге қарыз алу үшін кепілді мүліктің өтімділік шегін төмендету, болашақта өнімді жүзеге асыруға несие беру қажет.

- ауыл шаруашылығына инвестициялар тарту және экономиканың өңдеуші секторын дамыту.

- инфрақұрылымды біркелкі дамыту: кейіннен ғимараттарды сатып ала отырып, бизнес-құрылымдар арқылы медициналық мекемелерді салу, жолдарды жөндеу, халықты сапалы ауыз сумен, байланыспен және интернетпен қамтамасыз ету.

- медициналық қызмет көрсетуді, оның ішінде медициналық мамандардың көшпелі қабылдаулары арқылы қамтамасыз ету;

- республиканың жұмыс күші көп өңірлерінен халықты тарту.

- Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған тұжырымдамасын іске асыруды қамтамасыз етсін.

Қорытынды

Облыс ауқымында Қызылжар ауданы Петропавл қаласының негізгі азық-түлік белдеуін құрайды. Ауылдық аумақтарды дамыту тұтастай алғанда елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету ретінде ел мен облыс шеңберінде маңызды бағыт болып табылады.

Қазақстанда ауылда өмір сүру сапасын жақсарту мақсатында 2023-2027 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының ауылдық аумақтарын дамыту тұжырымдамасы бекітілді, осы тұжырымдаманы

жоспарлы іске асыру, сондай-ақ осы талдауда әзірленген ұсынымдарды назарға алу ауданның әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығын сақтауға, оны дамытуға және ауылдық аумақтарды дамытуды нығайтуға ықпал ететін болады.

Пайдаланылған дереккөздер/әдебиеттер тізімі

1. «Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық құрылысы туралы» 1993 жылғы 8 желтоқсандағы ҚР Заң
2. Ұлттық статистика бюросының ресми сайты
<https://stat.gov.kz/ru/region/sko/collections/?year=2010&period=year&name>

№ 1 қосымша
талдау жазбасына

100 адамнан кем халқы бар АЕМ

№	Насел елді мекен	Халықтың нақты саны (адам)	аулалар саны	Облыс орталығына дейінгі қашықтық (км.)	Аудан орталығына дейінгі қашықтық (км.)	Ауылдық округ орталығына дейінгі қашықтық (км.)
1	Плоское а.	98	38	42	70	10
2	Толмачевка а.	47	21	37	46	5
3	Михайловка а.	72	27	28	61	4
4	Малое Белое а.	47	25	12	45	35
5	Гончаровка а.	98	37	47	60,5	20
6	Новогеоргиевка а.	17	15	60	82	11
7	Сосновка а.	40	28	45	63	24
8	Желяково а.	91	41	80	95	30
9	Красный Яр а.	42	17	90	105	40
10	Трудовая Нива а.	35	19	28	18	18
11	Гайдуково а.	48	28	70	87	10
12	Николаевка а.	11	10	58	69	5
13	Измайловка а.	15	8	25	38	25
14	Ост.пункт 2603 км а.	31	11	50	50	27
15	Новоникольское-2 а.	75	37	60	85	20
16	Вишневка а.	89	46	15	35	9